

ZA. 05 (68)
P '68/58

Pretoriana

TYDSKRIF VAN DIE GENOOTSKAP OUD-PRETORIA
VERSKYN IN APRIL, AUGUSTUS EN DESEMBER

MAGAZINE OF THE OLD PRETORIA SOCIETY
PUBLISHED IN APRIL, AUGUST AND DECEMBER

Prys : 25c : Price

ONTHULLING VAN GEDENKPLAAT — KYA ROSA

DIE projek van die Genootskap Oud-Pretoria om gedenkplate op historiese terreine of aan historiese geboue in Pretoria aan te bring het op 21 Oktober 1968 nog 'n stap gevorder toe aan die muur van Kya Rosa, Skinnerstraat 271, 'n gedenkplaat met die volgende bewoording onthul is.

OP HIERDIE TERREIN, IN DIE HUIS KYA ROSA, HET DIE UNIVERSITEIT VAN PRETORIA OP 10 FEBRUARIE 1908 TOT STAND GEKOM AS DIE „PRETORIA CENTRE OF THE TRANSVAAL UNIVERSITY COLLEGE” MET VIER PROFESSORE EN 32 STUDENTE.

SAAM MET DIE OMLIGGENDE GEBIED WAS DIT OORSPRONKLIK DIE EIENDOM VAN PRESIDENT M. W. PRETORIUS. SEDERT 1860 HET DIT EGTER VERSKEIE KERE VAN EIENAAR VERWISSEL EN IN 1895 IN BESIT GEKOM VAN LEO WEINTHAL WAT DIE HUIS GEBOU EN DIT NA SY VROU VERNOEM HET. IN 1902 HET DIE ERF DIE EIENDOM VAN DIE STAAT GEWORD. NADAT DIE UNIVERSITEITSKOLLEGE DIT IN 1909 ONTRIUM HET, HET DIT TOT 1915 AS STUDENTEKOSHUIS GEDIEN.

(AANGEBRING DEUR DIE GENOOTSAP OUD-PRETORIA, OKTOBER 1968.)

ON THIS SITE, IN THE HOUSE KYA ROSA, ON 10th FEBRUARY, 1908, THE UNIVERSITY OF PRETORIA CAME INTO BEING AS THE “PRETORIA CENTRE OF THE TRANSVAAL UNIVERSITY COLLEGE”, WITH FOUR PROFESSORS AND 32 STUDENTS.

THE PROPERTY, WITH THE SURROUNDING AREA, WAS ORIGINALLY OWNED BY PRESIDENT M. W. PRETORIUS. AFTER 1860, HOWEVER, IT CHANGED HANDS A NUMBER OF TIMES UNTIL, IN 1895, IT WAS ACQUIRED BY LEO WEINTHAL WHO BUILT THE HOUSE AND NAMED IT AFTER HIS WIFE. IN 1902 THE ERF BECAME THE PROPERTY OF THE STATE. WHEN THE UNIVERSITY COLLEGE VACATED IT IN 1909, IT SERVED AS A STUDENTS' HOSTEL UNTIL 1915.

(ERECTED BY THE OLD PRETORIA SOCIETY, OCTOBER, 1968.)

Bostaande woorde is deur prof. C. H. Rautenbach hardop voorgelees nadat hy die onthulling op genoemde datum waargeneem het. Ondanks die reën wat die dag geval het, het die funksie, uitstekend gereël deur die skakelafdeling van die Universiteit van Pretoria, waarvoor ons hartlike dank, heelwat belangstelling uitgelok. Onder andere was daar twee studente uit die jaar 1908 aanwesig, nl. mej. T. Faure en mnr. W. W. Haak. Weens die reënt kon die plegtigheid nie in die ope lug voor die woning plaasvind

nie, maar wel in 'n aangrensende saal. Daar is die volgende program afgehandel:

1. Verwelkoming: Dr. N. A. Coetzee, voorsitter van die Genootskap Oud-Pretoria.
2. Toespraak deur mnr. W. W. Haak (1908 student).
3. Onthullingstoespraak deur prof. C. H. Rautenbach, rektor en onderkanselier van die Universiteit van Pretoria.

Die toesprake van dr. Coetzee en mnr. Haak word elders in hierdie uitgawe opgeneem. Hieronder volg 'n opsomming van die toespraak van die rektor.

Prof. Rautenbach het sy toespraak begin deur sy dank teenoor die Genootskap Oud-Pretoria uit te spreek. „Namens die Universiteit van Pretoria, soos dit vandag is, ons hartlike dank en waardering,” het hy gesê. Hy het ook dank betuig aan mej. Faure, mnr. Haak en hulle tydgenote vir hulle belangstelling en dank aan die Allerhoogste dat hulle vandag nog gespaar is.

Die rektor het as uitgangspunt twee Bybeltekse geneem. Die een was: „Moenie die dag van kleine dinge verag nie.” In 1908 het die T.U.K. met ses dosente begin; verlede jaar was daar 1136 blanke personeellede aan die Universiteit van Pretoria verbonde. In 1908 was daar slegs 32 studente teenoor ongeveer 11,500 vanjaar.

Die ander Bybelteks was: „Die meetsnoere het vir my in lieflike plekke geval, ja my erfenis is vir my mooi.” In dié verband het spreker verwys na Andries du Toit wat Pretoria met kettings uitgemeet het, ook die terrein waarop Kya Rosa staan. Namens al die duisende wat erfgename was van

1908 PERSONEEL EN DOSENTE VAN DIE TRANSVAALSE UNIVERSITEITSKOLLEGE, GENEEM VOOR KYA ROSA

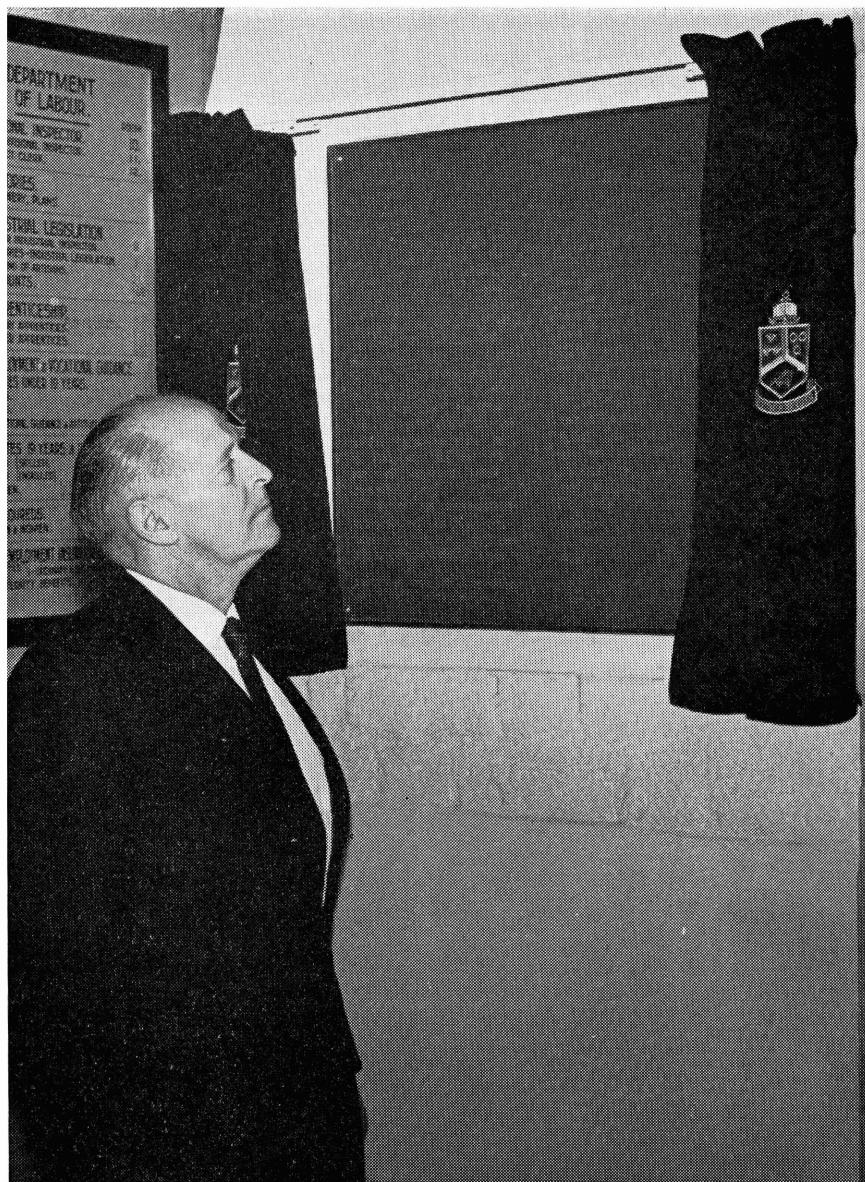
Heel agter, v.l.n.r.: Albert Meester, Tom Nesor, Eben Swemmer, F. C. van Wyk, Abram Wagner, Beyers, Boshoff.

Tweede ry: S. Jensen (kaalkop), J. Andrew(s), Gilles de Kock (wit strikdas) G. W. Radloff (grys pak met blom), Paul W. Zorn, Willem W. Haak, Cross, Engela, Koos Bosman, Reginald Voss, Herman Kuschke, Zakkie Taylor (hande sigbaar).

Derde ry: Dosente J. T. Thomas, prof. J. Purves, prof. H. T. Reinink, prof. A. C. Paterson, prof. D. F. du T. Malherbe, G. Besselaar; Studente Roos en Spenceley (?).

Voor: Mejj. T. Faure, S. Faul, James (?), Robertson (?), Read (?), Inman, V. Kincaide, E. Keith, C. Phillips.

(Op die foto kom enkele vraagtekens voor. Dit sal waardeer word as van ons lesers sommige van die ontbrekende gegewens kan verstrek.)

*Gedenkplaat Kya Rosa met dr. N. A. Coetzee, voorsitter van die
Genootskap Oud-Pretoria.*

die nederige begin in 1908 kan ons ook sê: „My erfenis is vir my mooi.”

Prof. Rautenbach het verder vertel dat hy nog by drie van die oorspronklike vier professore klas geloop het nadat hy in 1919 as student aan die T.U.K. ingeskryf is. Een daarvan was prof. Reinink, Nederlander van geboorte, „die enigste persoon wat ek geken het wat gelyk het soos ’n professor en ook ’n professor was.” Hy het gelyk soos Schopenhauer, die groot pessimis — maar Reinink was nie ’n pessimis nie. Die ander was prof. A. C. Paterson, oorspronklik van Skotland, wat as een van Milner se kindergarten na Suid-Afrika gekom het. Hy was besonder begaaf, veral op die gebied van tale — „ek het by hom Hebreeus geloop”. Die derde was prof. D. F. du T. Malherbe, gebore Afrikaner, wat Chemie doseer het. Sy klasse teen twee-uur in die middag in die bedompige lesingsaal agter in die ou Letteregebou, het spreker altyd laat dink aan die gesangvers: „Steek hem de hete middagzon in ’t moerbeidal”. Prof. Malherbe, met sy sterk Bolandse aksent, was ’n groot kampvegter vir Afrikaans. Hy lewe nog en woon tans in Klein Brakrivier, waar hy hom besig hou met genealogie en die chemie blykbaar vergeet het.

Die vierde hoogleraar wat in 1919 nie meer aan die T.U.K. was nie, was prof. Purves. Hy het die land gedurende die Eerste Wêreldoorlog verlaat om te gaan aansluit, en na die oorlog hom in Skotland gaan vestig.

„Ons is dankbaar dat die klein dinge tot groot dinge uitgegroeï het,” het prof. Rautenbach gesê. Hy het ook daarop gewys dat die Universiteit van Pretoria ook die erfgenaam is van ses eeuë universitêre tradisie, ’n erfenis wat ons deel met die hele wêreld, waar universitêre inrigtings ook mag wees. Elke land se universiteite vorm ’n deel van die universele universiteitsgeskiedenis.

Hierna het prof. Rautenbach afgesluit met die woorde: „Dit is nou vir my ’n besondere eer om hiervandaan te gaan na die plek waar die plaat aangebring is om dit te onthul.” Daarop is die gedenkplaat onthul.

Redaksie.

TOESPRAAK

VAN DR. N. A. COETZEE (VOORSITTER GENOOTSKAP OUD-PRETORIA)
BY GELEENTHEID VAN DIE ONTHULLING VAN DIE GEDENKPLAAT BY
KYA ROSA OP 2! OKTOBER 1968

NAMENS die Genootskap Oud-Pretoria verwelkom ek u almal by hierdie heuglike plegtigheid, in besonder professor C. H. Rautenbach, Rektor van die Universiteit van Pretoria, meneer M. C. Erasmus, Direkteur van Hoër Onderwys, meneer W. de V. Warren, Afdelingsinspekteur van Arbeid

wat tans die gebou beheer en lede van die Genootskap Oud-Pretoria wat die inisiatief vir die oprigting van hierdie gedenkplaat geneem het, belangstellende vriende, dames en here.

Die Genootskap Oud-Pretoria is in 1948 gestig met die doel om die historiese verband van ons stad, die hoofstad van die Republiek van Suid-Afrika, vir die nageslag te bewaar.

Die beleid van die Genootskap is om gedenkplate aan te bring waar geboue van historiese belang staan of gestaan het, met vermelding van die veranderinge wat oor die jare plaasgevind het, om sodoende die huidige geslagte bewus te maak van die hegte fundamente waarop die hede en die toekoms gebou word.

Nie dat ons altyd in die vermoë is of van sienswyse is dat 'n sekere historiese gebou bewaar moet word nie — dit is die werk van die Historiese Monumente Komitee. By die slooping van 'n gebou kan die gedenkplaat egter op 'n toekomstige gebou op dieselfde plek oorgeplaas word, sodat die verlede nie vergete mag word nie—sodat die historiese landmerke in herinnering gehou mag word, indien dan nie materieel nie, dan wel in die gees van die volk wat bly voortbestaan.

Die Genootskap het reeds gedenkplate by die ingang van die Ou Raadsaal (Ou Provinsiale Gebou) en Paleis van Justisie aangebring. Ons plaas die plaat gewoonlik aan die regterkant van die vooringang. Dit word doelbewus so gedoen, dit laat die Historiese Monumente Komitee vry om hulle plaat aan die linkerkant aan te bring; indien hulle besluit om so 'n gebou tot 'n historiese monument of gedenkwaardigheid te verklaar. Die linkerkant word deur hulle gereserveer.

Hierdie gebou Kya Rosa is 'n historiese gebou. Die derde gedenkplaat word hier aangebring. Die Ou Raadsaal en Paleis van Justisie is materiële simbole van ons staatkundige en regterlike erfenis. Hierdie nederige gebou Kya Rosa is die simbool van 'n geestelike erfenis waarvan die omvang nie so maklik beskryf of bedink kan word nie.

In hierdie nederige gebou is die eerste klasse van die Universiteit van Pretoria aan die eerste studente, deur die eerste lektore en professore gegee. Hier het die lig van die gevorderde kennis begin uitstraal, 'n lig wat met die jare al helderder en ruimer bygedra het tot die vorming van ons huidige beskawing in Suid-Afrika. Die studente van 'n universiteit is die leiers van die volk van môre. Van hier het die stroom leiers sy oorsprong — dit was maar 'n klein stroompje die eerste paar jare — maar dit het deur die jare (60 jare) aangegroeï tot 'n magtige stroom — 'n magtige faktor in ons volkshuishouding as ons dink aan die mate waartoe ons samelewing, ekonomie en maatskaplike instellings op die skouers van eertydse studente van die Universiteit van Pretoria rus.

Daarom word hierdie Gedenkplaat vandag aangebring, op hierdie historiese plek, waar die Universiteit van Pretoria sy oorsprong in 1908 gehad het.

Aan hierdie plek is die name verbonde van persone wat diep spore in ons geskiedenis getrap het. Ek noem net 'n paar en wil hulle nagedagtenis hier in eervolle herinnering bring. As persone doen ons elkeen ons klein deeltjie in die huidige, die geskiedenis oordeel egter of dit van belang was. Die bydrae van die volgende persone is nie vergete nie — Generaal J. C. Smuts, destydse koloniale sekretaris, J. E. Adamson, J. G. van Boeschoten, J. de V. Roos, F. B. Smith, H. P. Veale, Tielman N. de Villiers, J. W. Wessels, H. L. Malherbe, Pieter I. de Kock en E. F. Bourke. Ons gedenk ook hierdie persone in sommige van ons straatname.

Ons verwelkom hier as spreker meneer W. W. Haak, wat een van die weinig oorlewende eerste studente in 1908 was. Hy verskyn op hierdie foto wat u in die program afgedruk vind as 'n jong student van 16 jaar. Verskoning is ontvang van meneer Eben Swemmer wat ook 'n student in 1908 was, en wat ongelukkig nie die funksie kan bywoon nie. Mej. T. Faure een van die eerste damestudente word hartlik verwelkom. Professor A. J. T. Janse wat in 1909 as lektor diens gedoen het maak verskoning vir sy aanwesigheid weens hoë ouderdom.

Ons bedank die Rektor en Raad van die Universiteit van Pretoria en sy skakelafdeling wat die funksie gereël het, in besonder mnre. C. H. Celliers en G. Lourens en professor F. J. du T. Spies. Die Departemente van Arbeid en van Openbare Werke word bedank vir hulle hulp en medewerking veral menere van Eeden, Moller en Stevens.

Die geskiedenis van hierdie terrein wat nie op die gedenkplaat aangebring kan word nie sal gepubliseer word vir algemene inligting.

Ek versoek meneer W. Haak om aan ons een en ander van die eerste jare van die Universiteit te vertel. Daarna sal professor C. H. Rautenbach die huldigungsrede voer en die onthulling van die gedenkplaat waarneem.

U word hartlik bedank vir u teenwoordigheid.

VOORGESKIEDENIS

VAN TERREIN WAAR KYA ROSA STAAN EN DIE GEDENKPLAAT IN OP 21-10-1968 DEUR DIE GENOOTSKAP OUD-PRETORIA IN SAMEWERKING MET DIE UNIVERSITEIT VAN PRETORIA AANGEBRING IS

HIERDIE terrein, Skinnerstraat 270, erf 613, was volgens 'n dorpsplan van 2-3-1859 gedeelte van 'n terrein bekend as No. 8 van Blok O. Dit het toe aan president M. W. Pretorius behoort en was deel van die oorspronklike plaas Elandspoort.

Op 28-9-1860 word die erf verkoop aan Andries F. du Toit wat die vorige jaar as eerste landdros van Pretoria afgetree het. Op 16-8-1872 word

dit aan William Patterson vir £6 10/- verkoop. Op 27-6-1881 kom dit in besit van E. H. Clarke en vind 'n onderverdeling plaas. Die gedeelte waarby ons belang het verwissel verder soos volg van eenaars. Op 20-10-1866 aan Herbert T. Wyon en op dieselfde dag weer aan F. B. Tobias. Op 27-3-1889 aan Sara Susanna Celliers, op 27-10-1892 aan Gertrude Langermann, op 14-9-1893 aan Maria Partridge Nel en op 6-9-1895 aan Leo Weinthal, bekende joernalis en eenaar van „The Press”. Hy het hierdie huis laat bou en dit na sy vrou Rosa vernoem. Op 8-7-1902 word die eiendom oorgedra aan die „Colonial Secretary of the Transvaal” en gereserveer vir opvoedkundige doeleindes. Op 16-2-1904 is dit oorgedra aan die „Secretary of Lands” en sedertdien het dit in besit van die Staat gebly.

Op 10 Februarie 1908 het die klasse van die Universiteit van Pretoria alhier in aanvang geneem. Vanaf 1909 tot 1915 het Kya Rosa as studentekoshuis diens gedoen.

Die erf grens aan die agterkant aan 'n ander historiese terrein, Schoemanstraat 271, erf 564, wat met die ontstaan van die Universiteit van Pretoria as manskoshuis diens gedoen het. Daar bestaan ook 'n ou foto hiervan, opgeneem in die geskiedenisboek van die Universiteit van Pretoria „Ad Destinatum”. Hierdie terrein het ook in 1902 uit die besit van Leo Weinthal na die staat oorgegaan, gereserveer vir publieke doeleindes. Die voorgeskedenis is soos volg: op 9-8-1866 gaan dit uit die boedel van J. H. M. Struben oor aan Annie Elizabeth Jackson, op 10-1-1870 aan Harriet Kirsten, op 28-8-1872 aan Andries Carel Blankenberg, op 13-2-1873 aan Charles Evans, op 27-8-1877 aan Albert Brodrick en George P. Moodie gesamentlik, op 6-7-1880 aan Charles Andries Celliers, op 17-10-1892 aan Gertrude Langermann, op 14-9-1893 aan Maria Partridge Nel en op 13-11-1896 aan Leo Weinthal wat die gebou wat tans daar staan waarskynlik opgerig het en sedert 1908 bekend is as Kya Lami.

Kya Rosa en Kya Lami.

—DR. N. A. COETZEE

ONTHULLING VAN GEDENKPLAAT

TOESPRAAK VAN MNR. W. W. HAAK — 1908 STUDENT.

Dames en here . . . . .

U wat die onderwysgeskiedenis van die Transvaalse Republiek ken sal weet dat daar uit verskeie oorde en, deur verskillende onderwysmanne pogings gekom het om in Transvaal 'n setel vir Hoër Onderwys te stig. Pretoria was die beoogde setel vir meer as een wat hom vir die saak bewyter het. Tog was vir vooraanstaande ingesetenes Middelburg — Transvaal natuurlik — die ideale plek. Op grond van ligging, klimaat en goeie sedes

van hierdie Transvaalse dorpie word die Regering in 1889 versoek om daar 'n universiteit op te rig omdat „eene eenvoudige plaats” soos hulle dorp, verkieslik is bo die „grootte steden” soos Pretoria, Heidelberg, Johannesburg en Potchefstroom „waar te veel aanbieding wordt gegee voor jonge mense om van het pad der deugd weg te dwalen”.

Een na die ander van die vroeë pogings om professore uit die buiteland te kry om na „landsaard en volksbehoefte” op te lei, het misluk. Al die planne was egter bestem om in die vlamme van die Anglo-Boere-oorlog op te gaan.

Nog voor die einde van die oorlog, reg aan die begin van die 20ste eeu, was daar talle pogings om die onderwyswiel aan die rol te sit. Die „Transvaal Technical Institute” wat setel in Johannesburg, het vroeg sy beslag gekry en hierdie naam is op 7 Julie 1906 amptelik vervang deur die „Transvaal University College” — 'n naam wat binne enkele jare baie groter betekenis vir Pretoria sou hê.

Die man wat hier die groot rol gespeel het, was generaal J. C. Smuts wat in Maart 1907 Koloniale Sekretaris geword het in die Transvaalse Kabinet van generaal Louis Botha.

Smuts het die portefeulje aanvaar met die vaste voorneme om, onder andere, die letterkundige en die wis- en natuurkundige vakke van die Transvaalse Universiteitskollege wat, volgens sy verslae, in Johannesburg gekwyn het na Pretoria te bring. Hy betreur dit dat Transvaal se kinders wegtrek na ander provinsies as hulle die laerskool deurloop het.

Uit sy opspraakwekkende toespraak op Boksburg in Maart 1907 haal ons soos volg aan:

„Zijn idee was hier een ras te zien opgroeien gehegt aan het land, een ras dat zijn denkbeelden had ingedronken van Transvaalsche bodem, waarop zij allen trots waren, en hij kon niet inzien waarom onze kinderen naar een ander deel van Zuid-Afrika gezonden moesten worden of ergens elders om hun opvoeding te volmaken.”

En byna was die hoofsetel van die Transvaalse Universiteitskollege as geheel op die plaas Frankenwald, tussen Johannesburg en Pretoria, gevestig. Die £200,000 en 'n plaas wat uit die testament van Beit vir die doel nagelaat is, was nie te versmaai nie.

Generaal Smuts het dit egter as wenslik beskou hoër onderwys in Transvaal in drie te verdeel:

- (a) Tegnologie en Mynwese in Johannesburg
- (b) Landbou op Frankenwald en
- (c) in Pretoria „The Literary Courses and Science Courses, such as

are prescribed for the B.A. and higher degrees of the Cape University”.

Want so het hy dit aan die Direkteur van Onderwys op skrif gestel:

„The root-idea of the scheme, is to carry on the different sides of the work at the centres where they would be most likely to attract the largest number of students, and where the educational conditions are most favourable, and at the same time to preserve through a common institution and a common council unity of educational aim and effort.”

Daar is kennis geneem van die feit dat Beit se eksekuteur nie genoeg geneem het met Frankenwald bloot as landboukollege nie. Die £200,000 uit die boedel van Beit het dus nie beskikbaar geword nie maar Smuts het, op tipies outokratiese manier, voortgegaan om sy planne deur te voer. Hy het die vestiging van die T.U.K.-klasse in Pretoria eiehandig en alleen deurgevoer.

Kya Rosa, waaroor dit vandag gaan, en waar ek nou staan, is die plek waar die Universiteit van Pretoria op so ’n nederige wyse gebore is. Die grond (erf 613) is, volgens die gedenkboek „Ad Destinatum” van die Universiteit van Pretoria, in 1895 gekoop deur Leo Weinthal, die Joodse joernalis wat redakteur was van „The Press” in Pretoria. Weinthal het Kya Rosa na sy huwelik gebou en na sy eggenote vernoem.

Gedurende 1908 is alleen Kya Rosa vir lesings gebruik. In die gebou het die eerste sekretaris van die Pretoria Standing Committee, mnr. D. G. Hafner, ook daardie jaar die pligte van ’n registrateur verrig.

Ek onthou mnr. Hafner nog baie goed. Hy was ’n werksesel en hy het hom in meer as een opsig afgesloof vir die nuwe vesting vir hoër onderwys. Die persone wat my egter die helderste voor die gees staan is die eerste vier professore van 1908. Tot u beskikking vind u hier vandag — party van u het dit miskien al seker gesien — ’n foto met name bekend van die eerste twee-en-dertig studente van die T.U.K. en sy dosente voor hierdie gebou afgeneem. Baie van hulle leef vandag nog en enkele se name is nie vir ons meer bekend nie. Een ding is seker dat almal van ons op die foto wat nog lewe, sedert die foto geneem is, 60 jaar ouer geword het. Ons is dankbaar om nog gespaar te bly.

Maar laat my toe om iets te sê oor elkeen van die vier professore wat almal op daardie foto verskyn. Ons neem hulle van links na regs. In die tweede ry, vierde van links sit Professor I. Purves, ’n egte Skot, ook in die uitspraak van sy moedertaal. Hy was verantwoordelik vir die dosering van Engelse taal en letterkunde. Ek onthou nog goed hoe hy eendag uitgewei het oor die goue eeu van die Engelse Letterkunde ($\pm$ 300 tot 400 jaar gelede) en hoe daarna in besonder die digkuns sodanig verswak het dat een

van die destydse digters die versugting geslaak het; For not to one in this benighted age is that diviner inspiration given, which dwells in Shakespeare's or in Milton's page, *The Pomp and Prodigality of Heaven*. I want you especially to note the alliteration in that powerful last line: *The Pomp and Prodigality of Heaven*.

Langs Purves sit Professor H. Reinink wat aangestel is in die pos: „Dutch and other modern languages” — met sy lengte van enige duime meer as 6 voet was hy 'n man met 'n statige, imponerende voorkoms wat steeds Nederlands bly spreek het.

Ten tyde van die Zuid-Afrikaanse Republiek was hy rektor van die Staatsgimnasium vandat dit in 1897 geopen is in die gebou wat nou nog op die hoek van Proes en Bosmanstraat staan, totdat die gimnasium na die uitbreek van die Anglo-Boere-Oorlog teen die einde van 1899 gesluit is.

Dit was op die eerste verdieping van dieselfde gebou waar die lesings van die T.U.K. gedurende 1909 gehou is.

En dan langs hom Professor A. C. Paterson, 'n besondere figuur onder die dosente — 'n joviale en geniale Skot. Met sy rooierige kenbaardjie en yl hare het hy onder sy vriende die bynaam „Captain Kettle” gekry 'n karakter uit 'n destydse romanreeks van populêre aard. Paterson was 'n geesdriftige sportman en veral onder die rolbalspelers het hy bekendheid verwerf as 'n populêre, geesdriftige spreker; al heel toevallig het dit so gebeur dat hy ongeveer 45 jaar gelede president was van die Pretoria City Rolbalklub, wat sy bane op die Loftus Versfeld sportterrein het, terwyl Professor Koos Faure en ekself later lid geword het van dieselfde klub.

Die vierde professor, die man met die pet op is professor dr. D. F. du Toit Malherbe gepromoveerde in die Chemie. Die lesings in hierdie vak is gehou in die laboratorium van die alombekende Staats Model School, op die hoek van die Van der Walt en Skinnerstraat, wat destyds die tuiste was van die Pretoria Boys' High School. Behalwe Chemie was hy ook verantwoordelik vir die onderrig in Fisika, Geologie en Wiskunde. Al vier die professore moes buite hulle vakgebied doseer en die gesegde het in Pretoria ontstaan dat die eerste vier professore in Pretoria geen „chair” beklee nie maar wel 'n „settee”.

Langs hierdie weg wil ek as een van die eerste groep wat in 1908 by Kya Rosa begin het hulde bring aan vier groot meesters wat ook my lewe verryk het. En ek wil u, die Voorsitter van die Genootskap Oud-Pretoria, en die lede van u komitee bedank vir die eer wat u my aangedoen het om vandag iets te sê by 'n plaatonthulling wat groot herinnerings vir my en vir sommige van u terugroep. U doen my eer aan.

Die Straatname van die Pretoriase Voorstad Danville

OP 28 Februarie 1946 het die Stadsraad die navolgende besluit geneem na aanleiding van die hierna aangehaalde Onderkomiteeverslag oor die vernoeming van strate in Danville:-

“The appointed sub-committee has reconsidered the question of the naming of the streets in Danville and is of the opinion that instead of the flower names previously suggested, the names of prominent Rugby Springbok players of earlier years should be given to the streets and avenues in Danville.

The following names are submitted for the Committee’s consideration

Albertyn	Dormehl	le Roux	Strauss
Ashley	Dietlof	Ledger	Stegmann
Boyes	Delaney	Marsburg	Scott
Barry	du Plessis	Morkel	Shum
Braine	Ellis	Millar	Scholtz
Bisset	Ferris	Markotter	Townsend
Burmeister	Heatlie	McHardy	Versfeld
Cope	Hahn	Mills	van Renen
Cloete	Hepburn	Mostert	van Ryneveld
Carolin	Immelman	Mellish	van Vuuren
Cronje	Jones	Michau	van Broekhuizen
Clarkson	Jackson	Neill	van der Hoff
Duff	Japie Krige	Osler	van Rooyen
Dobbin	Knight	Powell	Wrentmore
Daneel	Loubser	Paul Roos	Wepener.”
de Villiers	Luyt	Raaff	

RESOLVED:

- (a) That subject to the approval of the Surveyor General and the Postal Authorities, the streets and avenues in Danville be named after prominent Springbok Rugby players of earlier years, in accordance with the foregoing list of names, and that the name “Danweg” be given to the main street in Danville.
- (b) That the foregoing decision be conveyed to the Northern Transvaal Rugby Union for information.

Van die voorgestelde name is Mostert, Powell, Scott, Van Vuuren, Van

der Hoff, Van Rooyen en Wepener weggelaat, terwyl Brewis, Kenyon en Viviers se name tans (volgens die jongste kaart in die straatname van Danville verewig is.

Oor die vernoemdes as mens is die gegewens geensins so geredelik bekombaar soos hul rugprestasies nie, maar met verloop van tyd sal dit wel in Pretoriana geboekstaaf kan word. Hier en daar vind 'n mens inkonsekwensies wat die spelling van sekere name betref (bv. Marsburg of Marsberg; Van Reenen of Van Renen; Dietlof of Dietlef of Deetlof of Deetlef — natuurlik die voornaam vir D. Maré).

Allereers dan 'n lewenskets van die persoon wat nie alleen self 'n groot „Rugbyman” was nie, maar talle Rugbyspringbokke „gemaak” het, naamlik, AUGUST FRIEDRICH MARKOTTER, bygenaamd „Oubaas Mark”

Hy is op 10 Junie 1878 in die Langkloof op die Haarlemsendingstasie (die destydse Anhalt Schmidt) gebore. Hy was die derde seun en kind van Christoph Heinrich Markotter en Mari Henriette (geb. Beuster) wat albei uit Duitsland na Suid-Afrika geëmigreer het en later getroud is en hulle hier metterwoon gevestig het. (Christoph het op 3 Desember 1893 te Humansdorp aan 'n perdekarongeluk gesterwe en is aldaar begrawe; terwyl Henriette wat in 1896 hertrou het, op 5 Junie 1932 oorlede is.)

Toe August 5 jaar oud was, gaan hy skool op Haarlem; van 1885 tot 1891 is hy op Uniondale, waar hy sy „Elementary” (St. VI) slaag met „great honours”.

Vanaf Junie 1891 leer hy onder die bekende mnr. Stucki op Blouville. Die hele klas van 8 slaag almal „School Higher” en hy was een van die drie eersteklasse. Daarna stuur sy vader hom na George om aldaar sy „School Higher” te herhaal. (Hy was toe 14 jaar oud en sou dus op 16 jaar sy „Middle Class Teacher's Diploma” al kon verwerf het, maar nie toegelaat gewees het om onderwys te gee nie.) Oor sy herhaling van die „School Higher” het hy na 'n tyd „op strike gegaan”, en in April 1893 is hy na Stellenbosch waar hy in 1895 die Intermediêre eksamen aflê en aangaan met die B.A. in Wiskunde en Natuurwetenskap. Hy behaal sy graad in Julie 1898 en gaan dan as onderwyser na die Gimnasium-hoërskool, Paarl. (Hier gee die jong onderwyser onder andere privaatklasse aan 'n skoolmeisie, nl. Miemie Lombard wat toe die enigste leerling van La Rochelle, Paarl, was wat daardie jaar in Wiskunde geslaag het — later sou sy sy eerste vrou word.)

Na 9 maande word August kandidaat-prokureur by die Firma Faure en Van Eck, en ná nog 2 jaar en 9 maande voltooi hy die laaste deel van sy prokureursopleiding te Kaapstad.

In 1901 is hy klaar en gaan op Wellington praktiseer tot in 1903

wanneer hy vennoot word van die prokureursfirma Krige en Markotter op Stellenbosch alwaar hy gewerk en gewoon het tot die dag van sy dood in April 1957.

Oor die „Oubaas” as Rugbyman net baie kortliks die volgende: As student op Stellenbosch het hy reeds twee jaar lank losskakel in die eerste-span gespeel, en ná sy bekwaming as prokureur, ’n seisoen lank vir Paarl, Villagers en Wellington elk. Terug op Stellenbosch (1903), word hy kaptein van die dorpspan, en is dit ook van die W.P. Plattelandse Span wat in 1903 met Mark Morrison se Britse Toerspan afgereken het.

In 1904 verdraai hy eendag sy knie sodanig in ’n krieketwedstryd dat hy aktiewe rugby finaal moes opgee. Maar nou het sy legendariese loopbaan as breier en later as keurder begin en was hy vir baie jare die „alfa en omega van Suid-Afrikaanse rugby” en het hy van 1903 tot feitlik sy sterfdag toe, „aan die spits van die spel gestaan” (as afrigter en keurder) en baie Springbokke „gemaak” — gedurende daardie tydperk het meer as 50 Maties die Springboktrui gedra en byna 150 vir W.P. gespeel.

As mens was hy eweneens voortreflik, en baie geheg aan sy huisgesin. Geen wonder dat hy, na sy eerste vrou se dood, byna van sy kop af geraak het nie. So skryf dr. Danie Craven in sy boek getiteld „Oubaas Mark” hieroor die volgende:

„Daar was tye dat baie van ons gemeen het dis klaar met hom. Toe hy weer eendag na die dr. gebring is, het hy die volgende voorskrif gekry:

Mr. A. F. Markotter,
One wife—blonde,
brunette or red-head
to choice,
Selection to be made
in consultation with
Mrs. Zondagh! (sy suster.)

Hierdie preskripsie het sy lewe gered. Die tweede mev. Mark het hom baie goed opgepas, getroetel en die Bismarck-houding in hom weer uitgebring.”

Onder die ander verhale oor hom wat sy sterk menslikheid openbaar, is dié van ’n Matie wat ná sy vader se dood nie sonder geldelike hulp verder kon studeer nie. Oubaas Mark het hom gevra hoeveel hy nodig had om sy studies te voltooi en gesê: „Kom na my toe en trek die geld soos jy dit nodig het.” Toe die Matie nog wou gesels oor borgstelling en rente, val die „Oubaas” hom skielik wrewelig in die rede: „Kyk, ons skiet net geld voor aan mans om mǎns te word.”

En wat het hierdie rugbyhelde op wie Oubaas Mark sy Springbok-stempel (met sy kiere of sy skoën) „afgedruk” het, nie van hom ná sy afsterwe geskryf nie!

„Selfs al stort die rotsblokke van Gibraltar neer op die sportvelde van Suid-Afrika en meer in besonder op Stellenbosch, sal dit die figuur van Oubaas Mark met sy kiere en sy verkyker nie kan vernietig nie. Oubaas Mark is dood, maar hy lewe in die rugby van ons land . . . .

Markotter se naam is gemaak en soos ’n kolos het hy onder sy tydgenote begin uitstyg. Die rugbywêreld sou voortaan weet wie August Markotter is . . . . en die wêreld . . . . hom ook net so respekteer as ons, want wat hy vir Stellenbosch gedoen het, het hy gedoen om Suid-Afrika te dien.”

(Bronne oor Markotter: (i) „Oubaas Mark”: dr. D. Craven, Julie 1959.

(ii) „Ons Grootste Rugbyfigure”: *Die Huisgenoot*, 26 Junie 1964.

(iii) „Markotter, A. F., As hy jou skop, was dit ’n eer.” D. H. Craven in *Die Brandwag*, Vrydag, 26 April 1957.

—G. J. VAN ECK.

Die Straatname van Danville se Uitbreiding No. 1

OP 30 April 1957 het die Stadsraad na aanleiding van die hierna aangehaalde Stadsklerkverslag, die nagenoemde besluit geneem:-

„In connection with the proposed new township of Danville Extension No. 1, it is necessary that the Council should now consider the question of street names, and appended hereunder is a list of names of Springbok Rugby players submitted by the City Engineer, of which 17 names are needed for street names for the Township.

It may be pointed out that the streets in the existing Danville Township have been named after Springbok Rugby players:-

M. C. van Buuren	1891	Lyster	1937
H. H. Castens	1891 (Capt)	Brand	1937
J. Little	1891	Strachan	1937
J. T. Vigne	1891	Waring	1937
Merry	1891	van der Westhuizen	1931-32
Hobson	1903	Lotz	1937
Burdett	1906	Kenyon	1949
W. C. Martheze	1906	Viviers	1951
Hirsh	1906	van Jaarsveld	1949
Allport	1910	Moss	1949
McCullough	1912	Lategan	1949
Le Grange	1921	Wahl	1949
J. Wepener	1921	Duvenhage	1949
H. M. Forrest	1931-32	Du Rand	1949
V. Geere	1931-32	Buchler	1951
J. B. Dold	1931-32	Ochse	1951
Sheriff	1937	van Schoor	1949
Lochner	1937	van den Bergh	1949."

RESOLVED:

- (a) That the following names of Springbok Rugby players be used as street names for Danville Extension No. 1 Township:-

van den Bergh	van Jaarsveld
van Schoor	Viviers
Ochse	Kenyon
Buchler	Geere
Du Rand	Sheriff
Duvenhage	Lochner
Wahl	Brand
Lategan	Strachan
Moss	

- (b) That in the event of one or more of the above names not being acceptable to the Postal Authorities, the names of van Druten, Waring and Lotz, be considered.

Van die name wat in (a) van voornoemde Raadsbesluit voorkom, is die van Moss en Sheriff uiteindelik weggelaat, terwyl Viviers- en Van Jaarsveld-straat deurloop uit Danville uit in Danville-uitbreiding no. 1 in Kenyonstraat vind ons volgens die kaart, net in Danville self. Omtrent die voorgestelde naam Van den Bergh, bestaan daar blykbaar ook misverstand, te meer omdat die kaart Van den Bergstraat aandui.

Oor die betrokke vernoemdes sal daar mettertyd die nodige biografiese besonderhede bekom en dan hierin verstrekk word.

—G. J. VAN ECK.

Vernoeming van Park in Villieria

Op die Raadsvergadering van Maandag, 31 Julie 1967, is daar onder andere besluit:-

Dat die park geleë tussen Meyer- en Louis Trichardt-straat en 32ste en 33ste Laan, Villieria, die „Pieter Human-park” genoem word.

Alhoewel die betrokke park as Republiekpark bekend geraak het omrede dit tot stand gebring is met fondse wat tydens die Republiekfees beskikbaar gestel is, is genoemde Stadsraadsbesluit geneem na aanleiding van 'n brief wat die Sekretaris van die betrokke Kieswyk se Belastingbetalersvereniging aan die Raad gerig het met die navolgende strekking:

„Op 'n behoorlik gekonstitueerde bestuursvergadering van die Belastingbetalersvereniging Innesdal Noord-oos, Kieswyk 22, onder voorsitterskap van mnr. J. J. F. Joubert is daar besluit om aan te beveel dat bogenoemde park na die huidige voorsitter van hierdie vereniging, mnr. Pieter Human, vernoem word.

Mnr. Human was vanaf 1961 tot en met 1964 Sekretaris en is sedertdien ononderbroke voorsitter van hierdie vereniging. Hy het sedertdien ook 'n belangrike rol in die Federasie van Belastingbetalersverenigings gespeel en is tans nog die hulpsekretaris van die Federale Raad. Soos dit blyk uit bogenoemde gegewens het mnr. Human hom werklik beywer, nie alleen vir die belastingbetalers van sy wyk nie, maar vir die belastingbetalers van die stad.”

Mnr. Pieter Human, tans woonagtig te Beyersstraat 825, Rietfontein, is sedert die begin van 1942 in Pretoria woonagtig en by Yskor werksaam.

Hy is op 5 Februarie 1923 gebore te Zastron, O.V.S., alwaar hy in 1940 aan die Hoërskool gematrikuleer het. Hy was die jongste (of, in sy eie woorde: „die laatlammetjie”) uit 'n gesin van sewe kinders, van wie die oudste, 'n dogter, in die konsentrasiekamp op Aliwal-Noord omgekam het.

Ná Matriek, het hy vir ongeveer 'n jaar lank in 'n myn op Randfontein gewerk, voordat hy na Pretoria gekom het.

Op 6 Mei 1944 het hy te Balfour in die huwelik getree met 'n nooie Van Niekerk wat in daardie jaar hom as haar vernaamste „verjaardag-present” gekry het.

Hulle oudste seun studeer tans aan die Militêre Akademie, Saldanha, die tweede kind, 'n dogter, is vanjaar in matriek aan die Hoërskool Oos-Moot, terwyl die derde kind in Rietfontein-Noord in St. I is — ook soos sy Pa 'n „laatlammetjie”.

—G. J. VAN ECK.

NOG 'N BRIEF UIT DIE BOERELAER TE LADYSMITH

MET verwysing na 'n brief van kommandant-generaal P. J. Joubert aan dr. E. J. P. Jorissen, soos gepubliseer in „Pretoriana” No. 56/57 (pp. 5-6), mag die volgende weergawe van 'n brief gedateer 20 Desember 1899, wat J. F. de Man in die Boerelaer voor Ladysmith aan sy vriend F. C. Kraamwinkel (Frits) geskryf het, moontlik ook interessant wees. J. F. de Man het kort nadat hy die brief geskryf het, gesneuwel.¹⁾

F. C. Kraamwinkel (1869-1941) was vanaf 1893 by die Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij in Pretoria werksaam, waar J. F. de Man ook gewerk het. In 1899 is F. C. Kraamwinkel met sy eggenote en kind met verlof na Holland. Terwyl hulle nog in Holland was, het die Anglo-Boere-Oorlog uitbreek. Slegs deur met 'n omweg en later elkeen op sy eie te reis, kon die ouerpaar weer daarin slaag om Pretoria teen die einde van 1899 te bereik.

Die oorspronklike brief van J. F. de Man, tesame met talle dokumente, foto's en ander materiaal uit die lewe en tyd van die egpaar F. C. Kraamwinkel, wat as immigrantepioniers in die dae van die Z.A. Republiek na Transvaal gekom het en hul in Pretoria gevestig het, sal binnekort by die Transvaalse Argiefbewaarplek berus.

—P. O. KRAAMWINKEL.

¹⁾ Skrywer meen dat J. F. de Man gesneuwel het slegs enkele dae nadat die brief geskryf is. J. F. de Man se naam verskyn op die gedenksteen in die voorgewel van die Ned. Herv. Kerk, du Toitstraat, Pretoria, waarop die name van 77 Nederlanders en Oud-Nederlanders, wat hul lewe vir die saak van die Boere-republieke gegee het, uitgebeitel is.

Voor Ladysmith 20 December '99.

Waarde vriend.

Door deze kan ik u melden dat ik nog uitstekend gezond ben en ik hoop dat je ook nog in dezelfde conditie verkeert. Je brief heb ik verleden week ontvangen het lijkt voor mij dat je geen erge plezierige terugreis hebt gehad. Als ik jou was ging ik zelf maar gauw naar Kaapstad om je vrouw te halen want die zal het daar ook niet plezierig hebben, en daarbij is het ook een dure liefhebberij.

Je schrijft mij dat je niet kunt begrijpen dat iemand met ideën zoals ik, te velde gegaan ben, tenzij ik door de stroom meegesleept ben. Maar dit is niet het geval. Het was een mooi gelegenheid om eens wat anders mee

te maken als dag aan dag achter een draaibank te staan. Nu zal ik niet ontkennen dat het min of meer een gevaarlijke aardigheid is, maar onkruid vergaat niet, en als ik er in blijf is het het zwaarste wat ik tot nog toe nog meegemaakt heb. Het is anders hier lang geen boterlikken. Wij zijn geweest dat we in geen week of drie een tent noch een stukje schoon goed zagen. En dan soms een dag of vier aan een stuk regenen. Toen hebben we nog al eens een kneippkuur meegemaakt. Dan de eene dag voor drie man eten en de volgende paar dagen nog voor geen kind en daarbij veel marscheren en wacht kloppen. Nu liggen we hier zoo 'n week of acht voor Ladysmith. Ik denk echter dat we daar wel gauw verandering in zullen krijgen, nadat de Boeren verleden week Vrijdag zulk een prachtige overwinning behaald hebben. Dat gevecht had zowat een uur loopen van ons lager plaats. Wij zijn met verscheidene luidjes op een hooge kop geweest en hebben van daar het gevecht mooi gezien. Zoals je zeker al weet hebben de boeren daar 10 kanonnen ook genomen. Nu zijn wij natuurlijk in de verwachting dat de Engelschen in Ladysmith de een of andere nacht ook eens buiten zullen komen kijken. Hedenmorgen begon om een uur of vier weer een geregeld kanonvuur in de buurt van Colenso. Het heeft echter maar een paar uur geduurt. L.1. maandag heeft onze maxim veel beesten van de Engelschen dood geschoten. Die dieren krijgen het ook zwaar. In geheel Ladysmith is geen gaven plekje meer te zien. Ik denk dat de Engelschen hier over het algemeen geen plezierige kerstmis zullen hebben. Wij hebben voor onze kompie een flinke kist met versnaperingen besteld, dan kunnen we ons tenminste nog eens te goed doen, als de Engelschen tenmiste geen verandering in het program brengen. Frits, als je die kijker van mij nog hebt zou je mij een plezier kunnen doen door hem op te sturen, liefst als post packet. Onze oogen zijn dikwijls niet voldoende om alles te kunnen waarnemen zooals die boeren dat doen. Het is verwonderlijk welk een gezicht die kerels hebben. Als wij niets zien als een wolk stof kunnen zij ruiters van voetvolk onderscheiden. Nu zal ik maar stoppen met schrijven. Ik hoop nog eens in Pretoria terug te komen en dan zullen nog wel eens een bakje zetten.

Gegroet.

(get.) J. F. DE MAN.

THE OCCUPATION OF PRETORIA BY THE BRITISH FORCES II

TAKEN FROM WAR LETTERS FROM THE VELD A.D. 1900

By C. R. PRANCE

HEARSAY MEMORIES OF THE COLONIAL MUTINY

THE great mutiny of Colonial troops, which broke out soon after the occupation of Pretoria, was largely due to the limitations of "the military mind" which still looked on a British army in the light of Wellington's ideal, as a mob of "blackguards" officered by "gentlemen".

Had an Army Order been circulated to suggest that looting "is not done" by gentlemen, with the threat that any found guilty of it would be "severely dealt with", it might have been well enough. But blunt notice was given, that the penalty of looting would be — death.

A few hours later, an Australian trooper was caught in the act of looting a jeweller's shop; and the Court Martial, finding him guilty, had no option but to sentence him to death.

Colonial contingents being massed as a Division, mass-protest was quickly organized, and so grave was the outlook that the Court reconsidered, or the C-in-C interposed his authority, and the sentence was mitigated to a long term of I.H.L.

That did not satisfy men who considered that a fine would have met the case, and wholesale mutiny was only suppressed by training guns on the Colonial Division camp; after which the Division was broken up and the Colonial contingents scattered as auxiliaries to Imperial troops. But for a time the situation was very grave.

MISGUIDED "TEMPERANCE"

The limitations of the military mind were sehwon once again by an order issued by Roberts on arrival in Pretoria. In the interest of temperance, the retail sale of liquor to the troops was forbidden. Liquor could only be bought in wholesale quantities, on a written order signed by an officer.

The Regular regiments of course had their canteens in camp. The South African Irregulars and other Colonial contingents as a rule had no canteens.

Their pay was about £7.10 monthly for the lowest rank, and some contingents drew two or three months back-pay on arrival in Pretoria, so that large sums were available, easily able to cope with the difficulty of "wholesale quantity".

Colonial "other ranks" were mostly on easy terms with their officers, and E. Squadron, 2nd Brabants Horse, was no exception to the rule. So,

having drawn their pay, the N.C.O. deputed the Sergt. Major to approach the Captain, "Texas Jack" Ogilvy, for a liquor-chit.

"Make out your list and I'll sign it" was the answer. They made out a list of all they could afford to buy. He signed, and a deputation went down town and came back with a 4-wheel carriage loaded with assorted booze.

Being just in from a long march, no duty was to be expected for a day or two, and after arranging the routine of "guards" etc. the N.C.O. "got down to it" under the Quartermaster-Sergeant's wagon draped with a bucksail to make a marquee of a sort.

I was on guard that night on the horse-lines, and soon after 10 p.m. the Sergt. Major, old "Three-fingered Jack" a hard-case Scot who had lost two fingers in mine machinery, came rolling up to ask what the hell I was doing there.

"Hello, p-Pransh olboy, whatsh the game"?

"I'm on horse-guard, Sergeant-Major".

"Horsh-guard be damned. You're a damned good fellow. Hic-come along with me and have a drink."

"I can't leave my duty, Sergeant-Major. I'll be run in if an officer comes along and finds nobody here."

"Duty be d-damned. I hic-give you an order to Hic-come along with me and have a drink. I'll put you under arrest for disobedience if you refuse."

Well, it was useless to argue, so under orders I went for "a quick one" at the N.C.O. shebeen, crawling under the tarpaulin to find a motley crowd making good past privations in the veld. A quick one — another one for luck — and I was free to go back to duty on the horse-lines till relieved at 2 a.m.

Meantime there had been sensational happenings unknown to us. The Colonel and most of the other officers were caught fast in town by ignorance of the pass-word to get back to camp. And about midnight a special message had come to say that the Regular garrison at Commando Nek to the west had been overwhelmed by a sudden Boer attack and had lost some guns. An escort was required to take out new guns at daybreak, and the honour of providing the advance-guard had been awarded to 2nd Brabants Horse — whose officers were nearly all away and undiscoverable by urgent messengers.

The Colonel got back at last, to find this surprise-packet awaiting him — and at about 2 a.m. E. Squadron received orders to be on the move at dawn.

Our Captain, "Texas Jack," was compos mentis but, for the time,

unable to stand up. The Sergt. Major and most of the N.C.O. were frankly "blotto" and a majority of the troopers in the like predicament. Lieut. Ramberg, the Austrian, was the only officer in a condition to take command, and in the grey pre-dawn he paraded with a Corporal and perhaps two dozen troopers, some of whom fell off hopelessly and helplessly at the order "Mount!"

The rest of our handful cantered off to the appointed place and scattered as advance-guard across the long narrow valley leading to Commando Nek.

Meantime, in camp, chaos had reached the pitch of comedy as the drunkards sobered-up. "Three-finger Jack", staggering, wept openly at the realization that "my boys" had gone off to fight and left him in a drunken sleep. In the teeth of protest that he was not fit to ride, he ordered a man to saddle-up his mare.

She was a beautiful blood-mare, blue roan, of a nervous temperament, and by clumsy handling she had been so spoiled as to be quite unsafe for ordinary riding in time of peace. She would never abide the sight of a spur, and even "Three-fingered Jack" had always to have his rifle handed to him after he was up.

Today — to hell with all that. His mare was fetched, hobbled and held down while he clambered up, rifle and all, and wearing his biggest spurs. His helpers let go and ran for cover; he jammed in his spurs — and an equine earthquake threw him on a bell-tent which collapsed enfolding him. And as he bellowed, wrestling with the folds of canvas tangled in his spurs — behold, Texas Jack, awakened by the shindy, stood swaying unsteadily, hands on hips, regarding the pantomime with a sardonic grin.

A sudden brain-storm seized the Sergt. Major's fuzzy brain. Staggering to his feet, he clapped the Captain on the shoulder saying "Hic-Captn Ogilvy, sh-my unpleashant duty to make you a hic-prishner for being drunk and dishorderly in camp" . . . . .

As for our handful, we had an uneventful ride, our number steadily growing as man after man sobered-up, got his horse, and rode out independently to catch us up. And one of the last recruits was Ogilvy himself, in a condition of black fierce rage which we only understood when we got back to camp.

"Three-fingered Jack" was a prisoner on our return, awaiting court-martial. But he managed to make it plain to Ogilvy that he had ample evidence to prove that Ogilvy himself had in fact been too drunk to ride at dawn, and if there was to be one Court-Martial, there would assuredly be two. So proceedings against "Three-fingered Jack" were summarily dropped — leaving the squadron however under the handicap of a Captain and a Sergeant-Major not on speaking terms.

And the whole disgraceful business arose directly from Roberts' well-meant but disastrous plan to prevent the British soldiers from getting drunk.

Submitted by N. A. Coetzee. Taken from the original manuscript.

THE PRETORIA CLUB

THE old club house of the Pretoria Club at the intersection of Paul Kruger Street and Vermeulen Street was for 77 years the rendezvous of members of the oldest surviving social and residential club in the Transvaal. It links modern Pretoria with the small but egregious capital of the Republic of President Kruger's day. It is rich in association with most of the men who built Pretoria as we know it and with many who played leading roles in the history of Southern Africa over the past 100 years.

For these reasons, if none other, the old place deserves more than passing attention by all who rightly interest themselves in the history of their city. There is also the consideration of sentiment and it can be stated with certainty that sadness over its apparently inevitable demolition will not be confined to the members who have moved with such patent reluctance to new premises on the other side of Paul Kruger Street.

The first portion of the old club house was built in 1891 following upon a rapid expansion of Pretoria in keeping with the even more spectacular growth of Johannesburg.

The club itself had come into being in 1885 at a time when Pretoria was a town of about 3,000 Europeans and not half as big as present-day Brits. One of the prime movers in its establishment had been Richard Kelsey Loveday, later a member of the Volksraad for Barberton and a supporter of Kruger in at least one matter, the proclamation of the Sabie Reserve, fore-runner of the Kruger National Park. Kruger had been from the beginning the club's sole honorary member resident in the Transvaal, a distinction specially written into its constitution.

The first club house had been a hired cottage on Church Square where the South African Reserve Bank now stands. But after the proclamation of the Witwatersrand Goldfields in 1886 there had been such an expansion of membership that the provision of larger premises became imperative.

Faced with this demand and with their eyes on the golden horizon south of the town, members committed themselves to what was then an enormous expenditure of £11,000 on a club house with a 40 foot dining

room, reading and billiards rooms, two card rooms, 25 bedrooms and stables for ten horses.

This portion, less than half the mansion now standing, was built by J. Munro to the design of R. M. Campbell and F. Emley. The distinguishing feature of the double-storeyed front elevation on Vermeulen Street was the centrally-placed entrance flanked by two stoeps. The familiar photograph by Joseph Barnett (or his younger brother, David) of the Reform triallists with their lawyers was taken on one of these stoeps. There is the interesting possibility that a foundation stone, if one exists, may have been bricked in when the stoeps were incorporated into the main fabric of the building in later years.

The original dining room was the scene of an address by Samuel Clemens (Mark Twain) to members of the club in 1896. The room was at the back of the house and unbearably hot in summer. As recently as 1903 there were complaints that the punkahs swaying over the heads of diners were inadequate aids to ventilation. The committee turned down a request for electric fans, pointing out that Pretoria then had electricity only at night.

A few years before the South African War a new billiards room was built at the back to form a north wing. The old billiards room was transformed into a bar lounge. In those days gentlemen preferred to take their drinks while seated. Later the bar itself, then in a small room which became a cloakroom, was moved to the bar lounge and men were able to lean on the counter with one foot on the rail, in the modern manner.

The club house was considerably enlarged in 1905 with the addition of an east wing which provided a large T-shaped dining hall at ground level and a spacious library on the first floor. At the same time the main

Typical of the spacious elegance of a departed period was the writing room of the old Pretoria Club. This was the dining room when the club house was built in 1891 and it was here that Samuel Clemens (Mark Twain) addressed members in 1897. It became the reading and writing room when the dining hall and library wing was added in 1905. The newspaper stand at the left was imported from London in the 1890's. (The Pretoria News.)

staircase was moved from off the front hall to a new stairwell at the east end of the original building.

The architects of the new wing were Frans Soff and W. J. de Zwaan and the builder was L. Dekker.

A charming feature was an arched gateway through which members gained access to the coachhouse and stables at the back.

The last major alterations were made in 1930 when rooms along the Vermeulen Street frontage were reconstructed to provide a private dining room, an entrance porch, a porters' lodge and bigger offices for the secretary and his staff. The work was put in hand with some trepidation for it was by then abundantly apparent that the older portion of the house was cracking badly and in some danger of falling down. T. C. Wolley Dod, Pretoria's first electrical engineer and a member of the club, advanced the theory that this was due to the drying out of the subsoil because the town's water furrows no longer had water coursing down them.

The solid furniture of the club house, much of it bought in 1905, has been renovated and taken to the new club building. But of even greater interest to the historian are the early records which have been placed in the club's "archives": perhaps the most complete set owned by any social club of comparable age in Southern Africa.

The records include an unbroken series of minutes of annual and special general meetings from inauguration in 1885. They include four books containing the names of all men ever nominated and elected to membership since the club's inception. In most cases the occupation of the candidate is stated, though many during the earlier years were written down as "gentlemen".

There are lamentable gaps in the minutes of meetings of the club's committee and sub-committees. There are a few books recording the names of early visitors from other clubs; one recording that J. X. Merriman (at that time Chairman of the Civil Service Club in Cape Town) arrived on January 20, 1887. A letter from Merriman to his wife, dated January 21, describes Pretoria as "a sort of tumble-down, untidy Dutch village . . . there is plenty of water but I do not believe there is a single house which does not want repair in some way or another . . . the amusing thing is that

it supports two clubs, a Dutch one and an English one. I am staying at the former . . .”

Of great interest are letter books containing copies of outward correspondence. There are also two “suggestions and complaints” books with entries that provide vivid glimpses of how the clubmen reacted to changes in the world around them.

These records have provided material for a brief outline of the club’s history, shortly to be published in book form for circulation to members.

—A. K. W. ATKINSON.

LAERSKOOLTUINKOMPETISIE — 1968

Die volgende skole het pryse verower met die skooltuinekompetisie vir laerskole in die skoolraadsdistrik Pretoria vir die jaar 1968. Mnr. H. Bruins-Lich van die parke-afdeling van die Pretoriase Stadsraad het die beoordeling gedoen vergesel van mnr. H. H. Minnaar, inspekteur van skole van die Transvaalse Onderwysdepartement.

Laerskool Rachel de Beer	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	1ste
Laerskool Die Poort	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	2de
Laerskool Saamspan	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	3de

Veels geluk aan die skole en dank aan mnre. Bruins-Lich en Minnaar.

Die beoordeling van die tuin van die Laerskool Rachel de Beer word hier afgedruk as ’n aanmoediging vir al die skole vir die toekoms.

PUNTETOEKENNING:

(Maks.)

I. BEPLANNING EN UITLEG:

1. Hoofingangsarea (Voortuin)	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	10	10
2. Sportgronde	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	4	3
3. Speelgronde	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	5	5
4. Vergaderplek	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	4	3
5. Agterplaas en diensarea	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	2	2
6. Paaie	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	5	4
										<u>30</u>	<u>28</u>

II. INAGNAME VAN FAKTORE WAT DIE UITLEG BEÏNVLOED:

1. Aangrensende geboue en strate	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	1	1
2. Uitsig	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	2	2
3. Bestaande plante	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	2	2
4. Noordrigting	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	2	2
5. Grondhelling	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	3	3
										<hr/>	<hr/>
										10	10
										<hr/>	<hr/>

IV. KONSTRUKSIES:

1. Bome	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	16	16
2. Struike en rose	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	10	10
3. Grasperke	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	17	15
4. Jaarplante en blomme	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	6	6
5. Algemene Voorkoms en Versorging	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	6	6
										<hr/>	<hr/>
										55	53
										<hr/>	<hr/>

III. PLANTEGEBRUIK:

1. Mure en skerms	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	1	1
2. Plaveisel	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	3	3
3. Pergolas en prieële	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	1	—
										<hr/>	<hr/>
										5	4
										<hr/>	<hr/>
										100	95
										<hr/>	<hr/>
										<hr/>	<hr/>

TOTAAL

Pragtige bome en puik onderhoud.

Grasperke baie netjies. Dit is 'n baie mooi voorbeeld vir ander skole.

21-11-68.

—H. BRUINS-LICH.